

Sotataito ja poikkitieteellisyysden vaade

Juha Mälkki

Abstract

The concept of art of war cannot be placed to one specific scientific discipline, because the art of war is, by its nature, an interdisciplinary issue and phenomenon. Hence, an interdisciplinary discourse and interpretations are needed to ensure that current and emerging conflicts can be properly understood in order to enhance the process of building a realistic apparatus to understand the security challenges we face. This article presents a typology for the art of war. The typology illuminates all aspects and approaches needed to understand the nature of art of war comprehensively. In the article, the art of war is described as a phenomenon consisting of human and social factors. Conflicts are products of human interaction and their nature is based on the dynamic reciprocity and of humans, groups, societies, and naturally on the specific regional aspects of the conflict, with its specific characteristics.

Mikä on sotataidon ilmiö?

Sotataito on voittamisen taitoa, taidetta ja tiedettä, eli se avulla ja sitä hyödyntäen pyritään saavuttamaan voitto vastustajasta tai vastustajista (Vego 2009). Sotataidon teoreettiset perusteet kumpuavat biologiasta ja -kulttuurista, mutta siihen liittyvien ominaisuuksien sekä tekijöiden hyödyntämisessä tarvitaan syvällistä ymmärrystä sodankäynnin ja sotataidon ilmiöstä. Yhteiskunnalliset ja teknologioihin liittyvät muutosvoimat eivät ole muuttaneet niitä perusteita, mitkä liittyvät ihmisen, ihmisryhmien ja kokonaisten kansakuntien voittamisen taitoon. Biologisesti nykyihminen on varsin lähellä kivikautisia sukujuuriaan. Vain hänen toiminta- ja elinympäristönsä on muuttunut dramaattisesti muuttaen inhimillisiä sosiaalisia käytäntöjä ja niiden merkityksiä.

Länsimaisesta sotataitokeskustelusta puuttuvat ne epistemologiset ja ontologiset keskustelut, joissa käsitellään sotataitoon liittyvää tietoa, sen luonnetta, kuinka tietoa saadaan ja miten sitä käsitellään. Sodankäynnin ilmiö on moniulotteinen. Yksittäinen tieteenala ei pysty hallitsemaan siihen liittyvää

kokonaisuutta vain oman tieteenalansa näkökulmasta. Tämä johtuu siitä, että todellisuus on ilman kriisikontekstiäkin liian laaja katettavaksi pelkästään yhden tieteenalan avulla (ks. Wilson 1999). Sotilaallisen voimankäytön kansallisia piirteitä voidaan pitää eräänlaisina historiallisina ja kansakuntaan liittyvinä stereotyyppinä, jotka imetään äidinmaidosta. Kansallisena pääomana ne ovat karttuneet tai hälventyneet ajan saatossa. Sotataidollisissa arvioissa tarvitaan perusteellisia analyysejä kulttuurisista itsestäänselvyyksistä, kansallisen identiteettiprojektin lähtökohdista ja tulevaisuuteen liittyvistä tarpeista sekä biologian ja sosiaalisuuden ilmenemismuodoista. Sotataidollisissa tarkasteluissa kulttuurisuus ja kansalliset erityispiirteet tuottavat joissain olosuhteissa vahvuuksia, kun taas toisissa olosuhteissa ne voivat paljastaa oman organisaation kriittisiä heikkouksia (Sunzi 2005, erityisesti VIII luku).

Tämän artikkelin tarkoitus ei ole väittää, että sotataito ei olisi historiallinen prosessi. Pikemminkin artikkeli haluaa korostaa, että sotataito kehittyy ja muuttuu inhimillisessä, sosiaalisessa ja yhteiskunnallisessa kehityksessä. Myös talous nähdään usein historiallisena prosessina, joka muuttuu jatkuvasti suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan. Talous on jatkuvasti ajankohtainen ja se herättää myös tutkimuksellisia intohimoja. Tässä artikkelissa yhteiskunnalliseen ja sotataitoon liittyviä tieteellisiä keskusteluja käsitellään rinnakkaisina teemoina, koska niiden nähdään liittyvän samaan ilmiöön. Niinpä sotataitoa ei tarkastella yhtenä jakamattomana kokonaisuutena vaan siitä tunnustetaan erilaisiin tieteellisiin lähtökohtiin perustuvia orientaatiota (paradigmoja). Tämä on tämän artikkelin keskeinen lähtökohta ja syy siihen, miksi sotataidon alalla tarvitaan tiedettä ja tutkimusta sekä erityisesti poikkitieteellistä tutkimusoteta. Tavoitteena on ymmärtää paremmin sotataidon monimuotoista ilmiötä, jotta sotilasjohtajille avautuisivat paremmat mahdollisuudet toimia sotänäyttämöillä ja saavuttaa sotataidollinen tavoite, eli voitto vastustajasta.

Tämän artikkelin tarkoituksena ei ole edetä ratkaisukeskeisesti tai löytää sotataidosta vastauksia *mitä ja miten* -kysymyksiin. Sen sijaan artikkelissa kysytään, miksi sotataito on monialainen ilmiö ja miksi sitä ei voi hallita yhden tieteenalan tarkastelukehityksessä? Niinpä sotataitoa pidetään kompleksisena ilmiönä, koska viime kädessä se pohjautuu sosiaaliseen todellisuuteen, missä mikä tahansa pelkistys tekisi tarkasteltavasta ilmiöstä irrelevantin. Sotataidossa ei olla tekemisissä pelkästään yhteisön, joukko-osaston, joukkoyksikön, suorituskyvyn, JOINT-kokonaisuuden tai edes informaatiovaikuttamisen kanssa. Sotataidon tärkein lähtökohta on ihminen ja ihmisten muodostama ryhmä, ryhmittymä sekä laajempi sosiaalinen kokonaisuus. Matka yksilöllisestä kokemuksesta kollektiiviseen ymmärrykseen ja *yhteiskunta* -tietoisuuteen on pitkä ja vaikeasti hallittavissa (ks. Alasuutari 2007; Bruhn & Rebach 2007). Sotataito-tietoisuuden paikantaminen on erityisen vaikeaa, koska se pohjautuu

taito(art) -ontologiassaan aivan erilaiseen tietokäsitykseen sekä tieteen lähtökohtaan kuin mikään muu sotatieteiden ala.

Tämän artikkelin argumentaatioissa hyväksytään lähtökohdaksi se, että sotataito on inhimillinen ja yhteiskunnallinen ilmiö. Sotataidollisten sekä yhteiskunnallisten ilmiöiden selittäminen tarvitsee uskallusta nähdä niitä trendejä, mitä oma aikamme tuottaa eri ilmiöille. Empiirisiin totuudellisuuksiin nojaavat tiedot yhteiskunnastamme ovat erityisen vahvoilla, kun muodostetaan käsitystä siitä, mitä yksittäisen ihmisen ja esimerkiksi hänen terveyskäyttäytymisensä pitäisi olla, tai mihin sitä pitäisi suunnata. Filosofian professori Gary Gutting (Notre Dame) näkee kyseenalaisena sen, että yhteiskuntatieteet toimivat poliittisen päätöksenteon perustana:

Kun otetaan huomioon yhteiskuntatieteiden rajoitettu kyky tuottaa ennakoivaa tietoa sekä tieteenalan sisäisen konsensuksen puute, niiden antamia päätelmiä voidaan käyttää vain harvoin päätöksentekoa ohjaavina perusteina. Parhaimmillaan ne voivat täydentää yleistä ymmärrystä, käytännöllistä kokemusta, järjiperäisyyttä ja kriittistä ajattelukykyä, eli niitä ominaisuuksia mitä poliittisilla johtajillamme pitäisi muutenkin olla. (Kirjoittajan käänös teoksesta Gutting 2012.)

Tästä mielipiteestä on johdettavissa myös ne perusteet, miksi sotataidon alalla ei automaattisesti nojautuda yhteiskuntatieteisiin ja laadullisen tutkimuksen lähtökohtiin. Yhteiskuntatieteisiin nojaavaa laaja-alaista tietoa kuitenkin tarvitaan operatiivisen suunnittelun käsitteellisessä vaiheessa ennen siirtymistä yksityiskohtaiseen suunnitteluun. Käsitteellisen vaiheen tarkoituksena on muodostaa kokonaisnäkyvä tilanteesta ja tavoitteiden saavuttamisen yleisistä ehdoista. Konkreettinen tuote on toiminta-ajatus, joka antaa vastauksen kysymykseen, mitä tehdä ja miksi (Field Manual 5–0, The Operations Process, 2–7).

On loogista olettaa, että puolustushaarojen toimintaa yhdistävien operaatioiden johtaminen (JOINT-taso) tarvitsee tuekseen tilannetietoisuutta (*situational awareness, SA*) sekä lähitulevaisuuden arviointiin yltävää tilanneymmärrystä (*situational understanding, SU*). Sotataito ei ole kuitenkaan synonyymi tilannetiedolle tai tilanneymmärrykselle. Sotataito ei myöskään ole synonyymi sodankäynnin käsitteelle, operaatioiden johtamiselle ja niiden teknisille järjestelyille tai operatiivisen suunnittelun prosesseille vaikka niihin liittyvää tietoa tarvitaan sotataidon sisällön määrittämiseksi (Mälkki 2013). Sotataito ei ole asevoimien käsitteistössä ja keskusteluperinteessä tieteenteoreettisesti ladattu tema. Sotataitoa on perinteisesti pidetty korostuneen käytännöllisenä. Sotataidon ajatellaan olevan yleistettävää tietoa, jota voidaan kopioida sellaisenaan mistä tahansa länsimaisesta ohjesäännöstä toisiin ohjesääntöihin.

Martin Shaw on teoksessaan *Dialectics of War* (2002) ilmaissut, että valtiokeskeinen yhteiskuntateoria ei ole verrannollinen sodan yhteiskuntateorian

kanssa, koska valtiokeskeinen lähtökohta ei selitä objektiivisuudessaan sitä, miten sodankäynnistä ja sodasta on tullut niin vaikuttava tekijä yhteiskunnallisissa sekä poliittisissa suhteissa. Shaw näkee tarpeen erilliselle sotakeskeiselle yhteiskuntateorialle (Shaw 2002, luku 1). Tämän artikkelin tarkoitus ei ole muodostaa sotakeskeistä yhteiskuntateoriaa vaan huomioida ja hyväksyä yhteiskunnalliset ja inhimilliset lähtökohdat sotataidon ja sodankäynnin ilmiön tarkasteluissa. Sotataidon dynamiikan ymmärtämisen kannalta on tärkeää tiedostaa, että todellisuus on sosiaalisesti rakennettu. Sitä rakennetaan jatkuvasti uudelleen nojautuen ihmisen biologisiin lähtökohtiin. *Sosiaalinen* pohjautuu ihmisten toiminnallaan antamiin merkityksenantoihin ja vuorovaikutukseen (Schütz 2007; Goffman 1959). Ihmisten todellisuuskäsitykset ja merkitykset eivät kuitenkaan uusiudu ilman yksilötason sosiaalisen vuorovaikutuksen laajentumista koskemaan kokonaisia yhteisöjä, yhteiskuntia ja kulttuureita (ks. Engeström 1999; Berger & Luckmann 1967).

Ihmiskunta on jo vuosituhannet hahmotellut sodankäynnin ja sotataidon olemusta rakentaen erilaisia selityksiä ja sääntöjä. Tämän artikkelin tarkoituksena ei ole osoittaa, että aikaisemmat selitysyrietykset olisivat jotenkin puutteellisia. Pikemminkin tarkoituksena on antaa uusi tulkinta sotataidon ilmiöstä. Sotataito saa tässä artikkelissa laajan teoreettisen kehyksen (Kuvat 1 ja 2). Kaikesta teoreettisuudesta huolimatta on syytä tiedostaa, että sotataito perustuu *voittamisen taitoon*, johon ei lähtökohtaisesti tarvita kirjoitettua kieltä. Tämän yksinkertaisuuden ymmärtäminen jo ennen se kokemista edellyttää ilmiö avaamista niin laajaksi kuin ilmiön selittämisessä on tarvetta. Sunzi (2005, 79) muistuttaa:

Voiton ennakointiin riittää rahvaan tieto.

Sodankäynti nähdään tässä artikkelissa Carl von Clausewitzin tavoin osapuolten välisenä vastavuoroisena toimintana. Tämä suuntaus näkyy artikkelin painotuksissa ihmis- ja yhteiskuntatieteellisiin keskusteluihin. Sodankäynti oli Clausewitzille äärimmilleen vietyä sosiaalista vuorovaikutusta, ei irrallinen ilmiö ihmisen sosiaalisista piirteistä. Clausewitzin mukaan sodankäynti on väkivaltainen jatkumo esimerkiksi oikeussalin tutusta asetelmasta, jossa tahdot taistelivat molempien osapuolten pyrkiessä saavuttamaan voiton. Sodankäynnin kehityksessä tämä yksilöllinen asetelma laajenee äärimmäiseksi, väkivaltaiseksi sekä ihmismieltä ja -kehoa tuhoavaksi (Clausewitz 1989, 357–358). Myös Miyamoto Musashi, kuuluisa miekkamestari muinaisesta Japanista, ilmaisi teoksessaan *Maa, vesi, tuli, tuuli ja tyhjiys* kirjoittavansa sotataitoa kaksintaistelun termein. Hän jätti lukijan vastuulle veloitteen ajatella ”laajalti oppiaksesi ymmärtämään taisteluja, joissa molemmilla puolilla on kymmenentuhatta miestä” (Musashi 1995, 61).

Tutkimusmenetelmänä käytetään rationaalista rekonstruktiota. Se perustuu tutkijan intuitiivisesti ymmärtämään ja systemaattisesti rekonstruoimaan ymmärrykseen tutkimuskohteestaan. Tutkija peilaa havaintojaan suhteessa kollektiiviseen tietämykseen ja tietoisuuteen sekä niihin perinteisiin, jotka vaikuttavat ilmiön arviointiin. Rationaalisen rekonstruktion analyysit kumpuavat tarkkaan määritellyistä teoreettisista asetelmista, joihin peilataan niitä ilmiöitä, joista halutaan saada vastauksia (Pedersen 2011).

Sotataito on erityinen ja erilainen tieteenala. Lienee itsestään selvää, että jokainen tieteenala tarvitsee oman teoreettisen orientaationsa, joka erottaa sen muista tieteenaloista. Niinpä esimerkiksi sosiologialle ja taloustieteelle on etsitty omia, erityisiä tutkimuskohteitaan (Kauppinen 2004, 10). Sotataidolle ei sen sijaan ole mielekästä etsiä vain tiettyä tutkimuksellista orientaatiota, koska se on selkeän poikkitieteellinen kokonaisuus. Sotataidon hahmottaminen vain yhden tieteenalan kautta antaa vajavaisen näkemyksen siihen liittyvästä ilmiöstä. Esimerkiksi historismin koulukunnalle tyypillinen lähteiden kriittinen tutkiminen, ehdottoman puolueettomuuden vaade sekä oman itsen ”sammuttaminen” ajaa väistämättä tulkitsemaan mennyttä vain niiden aineistojen valossa, jotka on tunnustettu objektiivisiksi. Historismi ohjaa karsimaan aineistoja, jotka on tulkittu liian subjektiivisiksi. Historismi tavoittelee objektiivista tietoa ankaraan lähdekritiikkiin nojautuen. Menneisyyskuvasta tulee väistämättä pelkistynyt ja siitä saavat Jorma Kalelan (2000) mukaan kirjoittaa vain historianalan omat auktoriteetit. Historismiin suuntautuneella tutkimusperinteellä on toisaalta tilauksensa tiettyjen tutkimusasetelmien ratkaisemisessa. Nykypäivän ja tulevaisuuden sotataitotarkasteluihin se ei tutkimusstrategisena valintana kuitenkaan sovi.

Historia ja sotataito liittyvät kuitenkin läheisesti toisiinsa. Pelkästään organisaatioiden tuottamien virallisaineistojen sijaan sotataidossa tulee käyttää myös aineistoja, jotka auttavat ymmärtämään aikalaisten käyttäytymistä ja toimintaa. Tieteellisesti orientoitunut sotataidon historia on vaativa laji, koska siinä tulisi huomioida myös aikakauden paikalliskulttuurisen hengen vaikutus aikalaisten toimintaan ja etenkin heidän tuottamiin aineistoihin. Lisäksi pitäisi ymmärtää aikakauden sotanäyttämöiden, informaatioympäristön, fyysisten rakenteiden sekä teknologioiden vaikutus ajan tapahtumiin. Sotataidossa pitäisi tulkita sitä kompleksista yhtälöä, joka muodostuu, kun tietty (ase)voima kohtaa toisen (ase)voiman. Lähtökohtana ei siten ole, miten asevoima on *rakenteena* toiminut, kuka sitä on johtanut ja minkälaisia suunnitelmia on tehty vaan miten (ja mahdollisesti myös miksi) rakenteessa olevat *ihmiset* ovat toimineet, käyttäytyneet ja reagoineet juuri tiettyihin ilmiöihin tapahtuneissa sodankäynnin asetelmissä.

Sotataidon tutkimus on kirjo erilaisten historioiden ja tieteenalojen yhteenliittymää, jossa tutkijan subjektiivinen panos määrittää lopulta sen, miten hän

painottaa niiden välisiä suhteita. Tämä prosessi on tehtävä läpinäkyväksi, jotta lukijat ymmärtävät, miksi tutkija on pitänyt joitakin asioita muita merkityksellisimpinä. Tutkija joutuu tämän artikkelin teoreettisten viitekehysten mukaisesti argumentoimaan, miksi hän keskittyy juuri tiettyihin paradigmoihin (tarkastelutapoihin ja lähtökohtiin), jotka poikkeavat merkittävästi toisistaan niiden tieteellisiltä lähtökohdiltaan.

Kuvassa 1 on esitetty sotataidon paradigmat, eli miten eri tavoin sotataitoa voidaan tarkastella sodankäynnin kontekstissa. Kuvaan on esimerkinomaisesti liitetty tieteenaloja, jotka antavat paradigmoille karkean ja ehkä stereotyyppisen mutta samalla paradigmaa osuvasti kuvaavan ilmeen. On huomioitava, että jo historiatiede tarjoaa tutkimusväylät tarkastella sodankäynnin ilmiötä kaikkien esitettyjen paradigmojen valossa. Ensimmäisen paradigman mukaisissa tarkasteluissa voidaan keskittyä ”vanhan sotahistorian” tutkimussuuntauksiin, siihen mitä organisaatio on tehnyt, mitä päätöksiä johtajat ovat tehneet ja mitä seurauksia sotatoimilla on ollut. Toinen ja neljäs paradigma antavat mahdollisuuden tarkastella ”uutta sotahistoriaa”, eli kriisin toimijoita, jotka ovat kokeneet sodan suoraan tai välillisesti. Kolmas paradigman puolestaan tarkastelee sodankäynnin vaikuttavuutta ihmisiin ”psykohistoriallisesti” eli sitä, miksi he käyttäytyivät juuri tietyllä tavalla.

<p><u>1. Paradigma</u></p> <p>Asevoimat väkivaltaan valmistautuvina systeeminä ja organisaatioihin liittyvät tekijät</p> <p>(esim. insinööritieteet)</p>	<p><u>4. Paradigma</u></p> <p>Asevoimat kulttuurisina toimijoina sekä omanlaatuisina konstruktioina tietyssä ajassa ja paikassa</p> <p>(esim. kulttuuriantropologia)</p>
<p><u>3. Paradigma</u></p> <p>Inhimilliset toimintakyky- ja suorituskykytekijät</p> <p>(esim. käyttäytymistieteet)</p>	<p><u>2. Paradigma</u></p> <p>Sodankäynnin väkivaltainen dynamiikka</p> <p>(esim. sosiaalipsykologia)</p>

Kuva 1. Sotataidon paradigmat (Rekkedal 2013, teoksen toimittajan saatesanat).

Sotataidon klassikot ovat muodostuneet klassikoiksi, koska ne käsittelevät sodankäyntiä monipuolisesti. Kirjoittajat tarkastelevat oman aikansa sodankäynnin ohella myös menneisyyden ja tulevaisuuden sodankäyntiä yrittäen muodostaa mahdollisimman kattavan kuvan sotatoimien onnistumiseen tai epäonnistumiseen liittyvistä tekijöistä. Erityisen tärkeää on huomata, että klassikoita ei ole kirjoitettu eri tieteenalojen konventioiden mukaan. Pikemmin teokset ilmentävät sotatieteellisyyttä tai sodan eri paradigmoja hyvin laajalaisesti. Tämän artikkelin neljä paradigmaa liittyvät artikkelin teoreettiseen asetelmaan (Kuva 2), jonka esittämisen yhteydessä annetaan tarkempi selitys sen perusteista.

Kuvan 1 kaltaisia sodankäynnin jäsentämisryityksiä on tehty esimerkiksi verkostosodankäyntiä selittämissä teoreettisissa asetelmissa. Verkostosodankäynnin typologia (*physical, information, cognitive, social*) ei perustu teoreettiseen lähtökohtaan, joka olisi muodostettu esimerkiksi eri tekijöiden keskinäisten vuorovaikutussuhteiden perusteella. Se on lähinnä yritys ymmärtää sodankäynnin ilmiötä verkostoteoreettisesti ja nähdä tarkasteltava asiakokonaisuus mahdollisimman kokonaisvaltaisesti (The Implementation of Network-Centric Warfare 2005). Myös strategis-operatiivisen tason analyyseissä käytetty PMESII-PT -ryhmittely (*political, military, economic, social, infrastructure, information, physical environment, time*) on vastaavalla tavalla tarkoituksenmukaisen kattava, mutta eri alojen sisältöjä ei ole tarkemmin määritelty suhteessa toisiinsa. Ryhmittely sekoittuu muutenkin kansakunnan voimavara-jaottelun mukaiseen DIME-ryhmittelyyn (diplomatia, informaatio, militaria, talous) (NATO COPD Unclassified. Chapter 7, glossary of terms).

Sotataidon kaksi lähtökohtaa

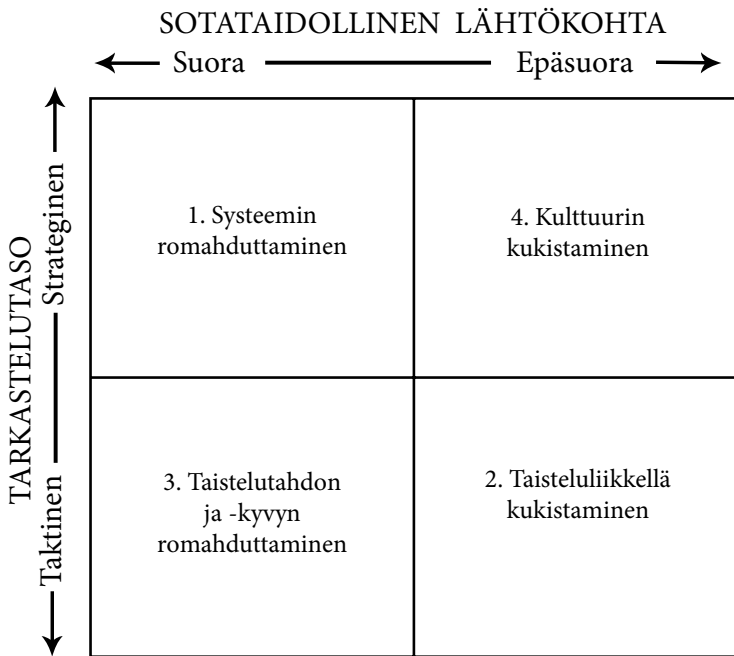
Edellä on todettu, kuinka sotataito on yhteiskunnallinen ja sosiaalinen kysymys. Sotataidon ja erityisesti operaatiotaidon ja taktiikan tutkimuksissa yksilö ja ympäröivä yhteiskunta jäävät helposti taustatekijöiksi. Juha Varto (2005) toteaa lakonisesti teoksessaan *Laadullisen tutkimuksen metodologia*, että yhteiskunnan tutkimuksessa on helppo unohtaa yksilö ja hänen ainutkertaisuutensa ja lähestyä tutkimuskohteita ja -ongelmia yleistysten suunnasta. Yksilöt ja heidän käyttäytymisensä saatetaan mieltää toiminnaksi, mikä on mahdollisuus pelkistää, yksinkertaistaa ja myös yleistää. Ilmeistä on, että luonnontieteellisiin tutkimuksiin soveltuvat menetelmät löytävät otollisia lähtökohtia yhteiskuntatieteellisistä mutta myös sotataidon alan tutkimuksista. Haasteena on erityisesti se, miten tuhansien ja jopa miljoonien ihmisten samanaikaisesti elettyä elämää voitaisiin tarkastella muuten kuin yleistäen, ja millaisia tuloksia näillä

tarkasteluilla voidaan lopulta saavuttaa. (Varto 2005, 5–14.) Tämä on erityinen haaste sotataidon tarkasteluille, joissa kaikki sodankäynnin tasot (strateginen – operatiivinen – taktinen) vaikuttavat toisiinsa dynaamisesti ja samanaikaisesti.

Yhteiskuntatieteissä on kannettu ehkä turhankin paljon huolta, miten tutkimuksissa voidaan välttää kärjistyneen materialismin ja teknologiasuuntautuneisuuden vaihtuminen kärjistyneeksi kulturalismiksi tai ylenpalttiseksi sosiaalisuuden korostamiseksi. Kultaisen keskitien löytäminen on paikallaan, mutta tällöin tulee ymmärtää, että keskitie vaatii näiden kahden erilaisen lähtökohdan esittämistä niiden omista lähtökohdista käsin. Liikkumatila faktoista arvoihin ja järjestä haluihin sukeltaa syvälle tieto- ja tietoisuuskeskusteluja. Se tuo esiin polaarisia suhteita, joissa mitään ääripäätä ei pidä sulkea pois eikä mitään näkemystä ylikorostaa (Trigg 2001, 132–139). Yhteiskuntatieteitä ja sotataidon alan tutkimuksia voi toisaalta olla helpompi ymmärtää, jos hyväksyy, että niihin liittyvät ilmiöt eivät perustu niinkään johdonmukaisuuteen (*consistency*), vaan sosiaalisuuden etologiasta kumpuaviin luonnollisuuteen ja ilmiölähtöisyyteen (Collins 2009, 70–71).

Kiinnostavaa on havaita, kuinka sosiaalibiologian ja taloustutkimukseen tarkasteluissa on huomattavaa samankaltaisuutta. Molemmilla tieteenaloilla ihmisten käyttäytymistä tarkastellaan muun muassa egoismin avulla. Taloustieteilijä näkee ihmisten tyydyttävän mielihalujaan kuluttamalla resurssejaan. Sosiobiologi taas ajattelee, että toiminnan lähtökohtana on biologisen hyvinvoinnin edistäminen. Sosiobiologiset selitykset ja geenimaailman näytöt voidaan nähdä myös kulttuurisuuden tuotteiksi, koska kulttuurisilla harkinnoilla voi olla suuri vaikutus ihmisgenetiikkaan ja päinvastoin (Trigg 2001, 163–168). *Homo economicus* on keskeinen lähtökohta inhimillisen käyttäytymisen selittämisessä. Taloudelliset seikat ovat merkittävä tekijä myös sotataidon kannalta, koska kyse on kansakunnan voimavaroista. Asevoima-voimavaratarkasteluun saadaan syvyyttä, kun siihen liitetään tieto ihmisestä, joka kriisikontekstissa toimii ja reagoi oletettavasti juuri tietyllä tavalla. *Homo economicus* ja vuorovaikuteorientoitunut *homo reciprocans* (Dohmen et al. 2006) ovat sota- ja kriisikontekstissa yksi ja sama ihminen. Ihminen ei siten ole vain objekti tai viettiensä ja vaistoimensa mukaisesti reagoiva yksilö vaan myös sosiaalinen, altruistinen (Fehr & Fischbacher 2003) ja vahvasti vuorovaikutteinen yhteisön jäsen. Kiinnostavaa on havaita, että niissä sosiaalisissa suhteissa, joissa ihmiselle aiheutuu tuskaa ja runsaasti kamppailua, tarjoutuu lopulta enemmän aineksia onnellisuuteen. Ne myös antavat enemmän tyydytystä jäsenilleen. (Haavio-Mannila et al. 2009, 114.) *Homo reciprocans* ei ole luonteeltaan väkivaltainen vaan pikemminkin inhimillisesti reagoiva ja toimiva ihminen.

Kuva 2 ilmentää, miten vastustajan kukistuminen voidaan selittää kuvan 1 mukaisten paradigmojen valossa. Kukistamisen erilaiset lähtökohdat

Kuva 2. Vastustajan voittamisen kaksi lähtökohtaa ja neljä paradigmaa (Mälkki 2010; Mälkki 2013).

(paradigmat) tukeutuvat sotataidon erilaisiin tieteellisiin orientaatioihin ja selitysmalleihin. Kuva ilmentää, kuinka erilaisten tutkimuksellisten orientaatioiden avulla sotataidosta saadaan erilaisia näkökulmia ja tuloksia. Kyseessä on typologia, jossa sotataidon olemus on käsitteellistetty (horisontaalisesti) kahteen erilaiseen lähtökohtaan: *objektiivisuus-suoraan* ja *subjektiivisuus-epäsuoraan*. Typologia on sotataidon kokonaisvaltaista olemusta kuvaava ja sodankäynnin tietokäsitystä kartoittava. Typologia perustuu ihmisyyttä ja sosiaalista todellisuutta selittäviin lähtökohtiin. Samantyyppisiä, paradigmojen välistä dynamiikkaa esittäviä typologia-asetelmia on käytetty yhteiskuntateorioihin pohjautuvissa organisaatioteoreettisissa tarkasteluissa (Burrell & Morgan 1979), uskontotieteisiin tukeutuvassa tietoisuuden selittämiskonsepteissa (Wilber 1997, 71–92), sekä erilaisten tieteenalojen paradigmaattista eroavaisuutta kartoittavassa tieteen konsilienssi -lähtökohdassa (Wilson 1999).

Kuvien 1 ja 2 horisontaalinen eroavaisuus perustuu tieteenselityksellisesti merkittävään ulkoinen/objektiivinen (*external observation*) ja sisäinen/subjektiiivinen (*internal observation*) tarkastelun eroavaisuuteen inhimillisten ilmiöiden selittämisessä. Nämä neljä erilaista paradigmaa muodostuvat tieteentekemisen perustavanlaatuisista eroavaisuuksista ja siitä, miten tietyissä tutkimuksissa

tarkastellaan sosiaalisuutta ja kuinka argumentaatio on asemoitu osaksi tieteen tekemistä (Burrell & Morgan 1979). Mainitut lähtökohdat määrittävät karkeasti sen, mihin tieteenalaan viittaavaa tutkimusta ollaan tekemässä. Kuvan vasempaan puoliskoon liittyvä ulkoinen havainnointi (*external obseration*) tukeutuu yhteiskuntatieteilijöiden Alfred Schulzin sekä Max Weberin mukaan luonnontieteiden lähtökohtiin. Heidän mukaansa yhteiskuntatiede on kiinnostunut ihmisestä subjektina ja erityisesti hänen sosiaalisesta tietoisuudestaan ja sen rakentumisesta (Trigg 2001, 49). Kuvan oikeaan puoliskoon liittyvää subjektiivista tulkintaa tarvitaan silloin, kun tarvitaan tietoa subjektien välisistä merkityksistä ja kulttuurisista erityispiirteistä (Burrell & Morgan 1979).

Kuvan horisontaalinen objekti–subjekti -asetelma erottelee tietoisuuden kahteen erilaiseen tutkimusperinteeseen, jotka ilmentävät jännitteitä sekä empiirisen ja hermeneuttisen että positivistisen ja tulkinnallisen tutkimusotteiden välillä. Esimerkiksi universalismi perustaa selittävyytensä objektiivisiin ja yleistettäviin lähtökohtiin ja relativismi subjektiivisiin ja olosuhderiippuvaisiin lähtökohtiin. Lisäksi kuva ilmentää jännitteitä tieteellisen ja intuitiivisen välillä (Wilberg 1999; ks. rationaalinen rekonstruktio tässä artikkelissa). Kyse on tieteen tekemisen perustavaa laatua olevista eroista. Kyse on myös siitä, miten eri tutkimuksissa tarkastellaan sosiaalisuutta ja miten se asemoidaan osaksi tieteen tekemistä (*nature of science*). Samasta ilmiöstä voidaan siten saada erilaisia tutkimustuloksia. Olennaista ei olekaan poistaa erilaisuutta tuloksista vaan ottaa ne mukaan osaksi ilmiön kokonaisuudesta ja sen luonteen kuvausta.

Tässä artikkelissa tätä tutkimuksellista kahtiajakoa on sovellettu sotataidolliseen ajatteluun. Toisin sanoen siihen, miten asevoima asemoi oman sotataidollisen ajattelutapansa ja miten se reagoi vastustajaansa ajassa ja tilassa. Asevoimilla on pyrkimys painottaa samaa lähtökohtaa niin taktisella kuin strategisella tasolla. Tämän artikkelin tavoitteena ei kuitenkaan ole erotella eri asevoimien käytäntöjä tai niiden tieteellisiä lähtökohtia vaan löytää parempi ymmärrys sotataidon teoreettisista perusteista, mihin väistämättä tarvitaan sekä subjektiivista että objektiivista tutkimusotetta. Näiden samanaikainen käsittely tarjoaa väylän monitieteelliseen selittämiseen. Operaatiotaidon tieteellistämistä käsitellään artikkelin viimeisessä luvussa *konsilienssi* -käsitteen avulla.

Rationaalinen rekonstruktio on tutkimusmenetelmän erityisen tärkeä, kun selitetään kuvan 2 rakentumista. Intuitiivisesti on vielä yksinkertaista ymmärtää, miten ympäristöpolitiikka, yhteiskuntatiede, eettiset kysymykset sekä biologia liittyvät tutkimuksellisesti toisiinsa, kun ne selittävät samaa ilmiötä. Haasteeksi muodostuu pikemminkin se, että jokaisella tieteenalalla on omat harjoittajat, metodit, analyysityökalut, validointiin liittyvät standardit, jopa oma kielensä. Saman ilmiön tutkiminen poikkitieteellisesti ei ole välttämättä niin yksinkertaista kuin mitä se arkituntumalta tai intuitiivisesti ajatellen

saattaisi olla. Tästä aiheesta on kirjoitettu vuosisatoja. Esimerkiksi Francis Bacon havainnoi tätä ongelmaa neljä vuosisataa sitten (Wilson 1999, 9–10). Kuvan 2 neljä paradigmaa ovat temaattisesti lähellä toisiaan mutta niihin liittyvien erilaisen tutkimusperinteiden käsitteleminen samanaikaisesti tuottaa vaikeuksia. Asevoimien kannalta tämä voi muodostua merkittäväksi haasteeksi etenkin jos ne ajautuvat noudattamaan vain tiettyä paradigmaa voittamisen strategioita luodessaan. Lopputulos voi olla jopa katastrofaalinen. Paradiigmaattinen kaueus sotataidollisen ajattelun taustalla on yksi tärkeimmistä syistä, miksi sotahistoria on todistanut lukemattomia ”helppoja voittoja” ja ”helppoja häviöitä” (Mälkki 2013). Ehkä Sunzi (2005, 79) tarkoitti juuri tätä todetessaan:

Taitavaksi kutsuttu voittaa siellä, missä on helppo voittaa.

Kuvien 1 ja 2 paradigmojen horisontaalinen eroavaisuus voidaan pelkistää keskusteluun suorasta ja epäsuorasta sotataidollisesta lähtökohdasta (*direct and indirect approach*). Näistä lähtökohdista keskusteltaessa ajaututaan helposti yksinkertaistuksiin. Niitä käsitellään ikään kuin ne olisivat kenen tahansa ja koska tahansa käytössä olevia vaihtoehtoja. Kyse on kuitenkin varsin perustavanlaatuisista valinnoista. Suora lähtökohta on länsimaiselle yhteiskunnalle tavanomaisempi, koska länsimainen sotataidollinen ajattelu korostaa demokratiaa, päätöksenteon läpinäkyvyyttä, rationaalista maailmankuvaa ja sotilasteknologiaa taktisten tilanteiden ratkaisemisessa (Mälkki 2013). Suoruus ilmenee ja näyttäytyy fyysisessä maailmassa ns. lineaarisena systeeminä, joissa syy–seuraus -suhteet ovat löydettävissä, suunnittelu on korostunutta ja kontrolli sekä valvonta huippuunsa hiottua (Alberts & Czerwinski 1997, xiii). Suorassa lähtökohdassa vihollinen kukistetaan siellä, missä oman toiminnan vaikutukset voidaan havaita ja paikantaa, toisin sanoen sodankäynnin taktisella tasolla. Suoruus ohjaa tarkastelemaan organisaatioita systeemeinä, organisaatorakenteina ja vuorovaikutussuhteina. Se ei tue kaksipuolisuutta, dialogia tai vuorovaikutteisuutta. Suora lähtökohta tarjoaa yksinkertaistetun kuvauksen organisaatorakenteesta ja siitä, miten se toimii ja tuottaa vaikuttavuutta. Sen aikakäsitys on lineaarinen, missä asiat etenevät kronologisesti ajan kuluessa. Suoruus on suurvaltojen etuoikeus ja taakka. Suoruuteen tarttumisen houkuttimena ovat sen tarjoamat teesit sodankäynnin kaaoksen pelkistämisestä laskehtavaksi, ennustettavaksi ja hallittavaksi. (Mälkki 2013.)

Länsimaisesta sotataitokeskustelusta puuttuu keskustelu suoruuuden ja epäsuoruuden perustavanlaatuisista eroista (Mälkki 2013). Epäsuoruuden lähtökohta perustuu ihmisen ymmärtämiseen ja tulkintaan osana kulttuuriaan. Kulttuurisuus on aina vuorovaikutteista. Sodankäynnin osalta se tarkoittaa vastavuoroisuutta ja väkivaltaisen dialogin ymmärtämistä (ks. Clausewitz

1989). Taktisen tason fyysisessä maailmassa se ilmenee ns. epälineaarisenä systeeminä, eli lineaarisen systeemin vastakohtana (Alberts & Czerwinski 1997, xiii–xiv). Epäsuorasti toimivaa vastustajaa on vaikea kukistaa taktisella tasolla, koska epäsuoruus hyökkää suunnitelmia ja vastustajan kulttuurisia toimintatapoja vastaan. Epäsuoraan lähtökohtaan nojaava vastustaja kukistetaan sodankäynnin strategis-operatiivisella tasolla. Epäsuoruuden aikakäsitys on syklinen. Aioilla ei ole selkeää alku- tai loppupistettä. Suoruutta noudattavalle osapuolelle epäsuoruus näyttäytyy ajassamme asymmetrioina, epäsymmetrioina ja esimerkiksi hybridi-sodankäyntinä. Epäsuoruus on kuitenkin pelkää sissisodankäyntiä tai yllättävää toimintaa laajempi termi (Mälkki 2013; Liddell Hart 1967; Rácz 2015). Strategisella tasolla epäsuoruus ilmenee esimerkiksi kansallisten voimavarojen (DIME) käyttönä tavalla, jossa kutakin voimavaraa käytetään joustavasti toisia voimavaroja vastaan – informaatiota käytetään taloutta vastaan, diplomatialla (ja politiikalla) vaikutetaan sotilasvoimavarojen käyttöön ja sotilaallisilla operaatioilla isketään diplomatiaan/politiikkaan. (Mälkki 2013.)

Sir B. H. Liddell Hart, yksi 1900-luvun merkittävä epäsuoruuden tutkija, korosti kuinka tärkeää oli eristää vastustaja psykologisesti ja saada se kokemaan eräänlainen henkinen sijoiltaanmeno (*dislocation*), mikä halvaannuttaisi fyysisen toiminnan (Liddell Hart 1967). Henkinen sijoiltaanmeno on epäsuoran sotataidon tarkoitus. Fyysisten rakenteiden tuhoamisen sijaan pyritään asetelmaan, jossa vastustaja ei voi toimia aikomallaan tavalla. Vastustajalle aiheutetaan ikään kuin henkinen shakkimatti. Epäsuoruuden lähtökohdan mukaan sotatoimet ja sota ovat ensisijassa kulttuurien vastakkainasettelua, johon ei ole nopeita ratkaisuja eivätkä voitettuja taisteluita automaattisesti kumuloidu strategis-operatiivisiksi menestystekijöiksi (Mälkki 2013; ks. myös Rácz 2015). Yhdysvaltain tappio Vietnamin sodassa on tunnetuin esimerkki siitä, miten taktinen ylivoima ei kumuloitunut strategisen tason menestykseksi. Toisaalta tulee varoa, ettei mitä tahansa tappiota selitetä liiallisen sotataidollisen suoruuden harjoittamisena (ks. Liddell Hart 1967).

Sodankäynnin tasot inhimillisesti ja yhteiskunnallisesti

Kuvan 2 suoruuden ja epäsuoruuden sotataidollisen lähtökohdan eroavaisuus perustuu organisaatioiden tyypilliseen tapaan toimia niille ominaisella tavalla ja kulttuurisia itsestäänselvyksiä hyödyntäen. Kuvan vertikaalinen akseli uppoutuu ihmis- ja yhteiskuntaelämään. Jokainen organisaatio on sidoksissa ympäröivään yhteiskuntaan sekä sen kulttuurisesti rakentuneisiin ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa hioutuneisiin käytäntöihin.

Kuvien 1 ja 2 typologioissa ei ole kyse pelkästään sodankäynnin organisoimisesta taktiselle ja strategiselle tasolle. Pikemminkin mallinnus ilmentää merkittävää organisatorista sekä ihmis- ja yhteiskuntatieteellisestä jännitettä, jonka tuloksena on muodostettu neljä eri lähtökohtiin perustuvaa paradigmaa. Kuvan 2 mukaisesti strategisella tarkastelutasolla organisaatioiden voittaminen perustuu joko systeemin romahduttamiseen suoruuden lähtökohdasta tai kulttuurin kukistamiseen epäsuoruuden lähtökohdasta käsin. Taktisella tarkastelutasolla organisaatioiden voittaminen on joko taistelutahdon ja -kyvyn romahduttamista suoruuden lähtökohdista tai taisteluliikkeellä kukistamista epäsuoruuden lähtökohdista käsin. Horisontaalinen eroavaisuus kumpuaa sekä taktisella että strategisella tasolla edellisessä luvussa esitetystä objekti–subjekti- jaottelusta ja niistä tieteenalakohtaisista eroavaisuuksista, mikä on eriyttänyt luonnontieteellisen sekä sosiaali- ja yhteiskuntatieteellisen selittämisen.

Kuvan 2 strategisen ja taktisen välinen vertikaalinen jännite on mikro- ja makrotason välistä. Niiden liittämistä toisiinsa pidetään usein metodologisesti helppona (Kauppinen 2004, 7–13), vaikka tasojen välillä on merkittäviä eroja eikä mikään mikrotasoinen ilmiö ilmene sellaisenaan makrotasolla. Esimerkiksi sotilasorganisaatioilla on taipumus yksinkertaistaa sitä monimutkaisuutta, mitä merkitysten siirtymisen taktiselta tasolta strategiselle tasolle vaatii (Wass de Czege 2011; ks. myös Hatch & Cunliffe 2013). Sotilasorganisaatioissa käskyt menevät ylempistä esikunnista alajohtoportaisiin, ei päinvastoin. Myös tilanneymmärryksen uskotaan olevan strategisella tasolla parempaa kuin alemmilla johtoportailta. Sotilasorganisaatioiden tilannekuvan rakentamisen lähtökohtana on dynaamisesti muodostuva ja sosiaalisesti konstruoitu tilanneymmärrys. On aivan eri asia, kuinka hyvin asevoimat tehtävässä onnistuvat, koska suurin osa inhimillisestä tiedosta on tiedostamatonta ja siten vaikeasti tallennettavissa ja yleistettävissä. Yhteisön jäseneltä ei siten vaadita, että hän osaisi kuvata toimintansa motiiveja tai miksi hän toimi juuri tietyllä tavalla. Subjektin elämysmaailma suhteutuu jatkuvasti yleistettyyn objektiiviseen todellisuuteen, joka lopulta määrittää kollektiivisen tietoisuuden luonteen (vrt. Koikkalainen 1995).

Kuvan 2 horisontaalinen tarkastelu suoruuden ja epäsuoruuden välillä ei riitä selittämään sotataittoa ja sodankäyntiä inhimillisenä ja yhteiskunnallisena ilmiönä. Strategiselle tasolle välittynyt kuva ei ole kopio kuvalle, joka on muodostunut taktisella tasolla. Näiden eri (sodankäynnin) tasojen välistä tietongelmaa ja tietoisuushaastetta tarkastellaan seuraavaksi kitkan sekä resilienssin käsitteiden avulla. Mainitut käsitteet tarjoavat keinon tarkastella sodankäynnin ilmiötä poikkitieteellisesti. Seuraavissa luvuissa pureudutaan kuvan vertikaaliseen tarkasteluun ja niihin organisaatioteoreettisiin asetelmiin, jotka kumpuavat yksilöstä aina kansakuntiin ja liittoumiin asti. Lukijan on syytä tiedostaa, kuinka tärkeää on selvittää niitä tutkimuksellisia lähtökohtia, joiden varassa päätelmiä tehdään.

Kitka-keskustelun kaksi erilaista lähtökohtaa

Carl von Clausewitz kertoo kirjassaan *Vom Kriege* inhimillisen väkivallan kokemuksesta. Hän kuvaa ihmistä, joka tekee kaikkensa välttääkseen sodankäynnin äärimmäisiä muotoja, mutta joutuu sotatoimialueella tahtomattaan osaksi niiden vaikutusta. Sodankäyntiin liittyvät äärimmäiset tuntemukset vaikuttavat kaikkeen, mitä organisaatio ja sen jäsenet tekevät. Näiden tekijöiden vuoksi Clausewitz tarkastelee sodankäyntiä inhimillisten ja voimakkaiden tuntemusten (*passion*), sattuman (*chance*) ja järjellisyuden (*reason*) avulla (Roxborough 1994). Clausewitzin argumentaatio pohjautuu ihmis- ja yhteiskuntatieteellisiin lähtökohtiin vaikka hänen aikalaisensa eivät tätä havainneet (Aron 1983; Roxborough 1994).

Teknologioiden ja yhteiskuntien jatkuva muutos selittävät osaltaan, miltä tulevaisuuden taistelulentät ja sotänäyttämöt näyttävät ja mihin suuntaan ne kehittyvät. Siitä huolimatta ihminen on pysynyt pitkään lähes muuttumattomana (Shalit 1988, 57–82). Sotänäyttämön ja samalla kriisien aikainen inhimillisyyden näyttäytyy siellä, missä ihminen kohtaa vihollisen tuottaman vastavoiman sekä oman organisaation sisäiset vastavoimat. Sodankäynnin, mutta myös minkä tahansa väkivaltaan varautuvan organisaation, muuttumattomat tekijät ja piirteet ovat *kitka*, *kaaos*, *vaara* ja *inhimillinen stressi* (British Armed Forces, JDP 01, 1-2-1-3, 2-12). Kitka on nimetty taistelulentän pysyväksi ja muuttumattomaksi piirteeksi. Kitka on Carl von Clausewitzin mukaan ainut selkeä tekijä, joka erottaa todellisen sodan sen suunnitelmista. Clausewitz piti kitkaa materiaalin vajaatoimintana, sääolosuhteiden arvaamattomana vaikutuksena, vaaran yleisenä kokemuksena ja sotatoimien aikana ilmenevinä fyysisinä rajoitteina, jotka vähentävät organisaation tehokkuutta. (Mälkki, K. & Mälkki, J. 2011.) Nämä tekijät rajoittavat organisaation toimintaa. Tämä on laajasti tunnettu tulkinta sodan kitkasta. Juuri samaa lienee brittiarmeijan kenttämarsalkka Lordi Wavell tarkoittanut, kun hän kirjoitti maanmiehelleen, sotateoreetikko Basil H. Liddell Hartille. Wavell tiesi Liddell Hartin ymmärtäneen enemmän siitä sodasta, jota hän itse juuri koki.

Jos minulla on aikaa ja vähänkin sinun kykyäsi sodan tutkimiseksi, uskon, että keskityn syvemmin ”sodan todellisuuteen” – väsymyksen, nälän, pelon, unettomuuden ja sään vaikutuksiin... Strategian ja taktiikan periaatteet ja sodan huoltojärjestelmä ovat todellisuudessa naurettavan yksinkertaisia: vain sodan todellisuus tekee niistä niinkin monimutkaisen, ja silti juuri nämä tekijät ohitetaan virallisessa historiankirjoituksessa. (kirjoittajan käännös teoksesta Grossman 1995, 51.)

Edes sodan todelliset kokemukset eivät välttämättä välity (perinteisen) historiankirjoituksen lähteiksi ja siten viralliseen historiaan. Sinne ei myöskään välity se tieto, mitä sodankäynti todellisuudessa on ja miten se vaikuttaa ihmisiin. Ihminen on todellisuudessa varsin kertakäyttöinen äärimmäisen väkivaltaisissa olosuhteissa. Hän ei kykene pitämään yllä toimintakykyään taistelukentällä montaakaan viikkoa, etenkin jos taistelukosketus on jatkuvaa. Tämä on myös syy siihen, miksi sotarasitus jaetaan mahdollisimman monelle, ikään kuin kyseessä olisi altistuma radioaktiiviselle säteilylle. Säteilyä ei pidetä hengenvaarallisena, jos sitä saa kehoonsa vaan *siedettävän* määrän (Ks. Combat Stress Behaviors 1994).

Kitka oli Clausewitzille yleisluontoista ja toimintaa vaikeuttava tekijä. Clausewitz kuvasi kitkaa myös inhimillisenä ominaisuutena, joka juuri inhimillisyytensä vuoksi nousi niin dramaattiseksi tekijäksi. Clausewitzin määritelmät inhimillisestä kitkasta ovat kuitenkin vajaita. Hän tarkasteli inhimillistä kitkaa subjektiivisesti orientoituneena havainnoiden, miten ihminen reagoi sotänäyttämön poikkeaviin olosuhteisiin ja kuinka ne aiheuttivat ihmiselle emotionaalisia suojareaktioita tuottaen arvostelukyvyn heikkenemistä. Kitkan vaikutuksesta sotilasjohtaja saattoi ajautua pelkistämään sotänäyttämön kompleksisuutta tavalla, joka vaaransi paitsi tehtävän täyttämisen myös koko joukon toimintakyvyn ja turvallisuuden (Mälkki, K. & Mälkki, J. 2011; ks. myös Grossman 2007). Clausewitzille kitka perustui vuorovaikutuksellisuuteen ja oli siinä mielessä taktista luonteeltaan.

Nykyään objektiivisesti orientoituneissa ja suoraa sotataidollista lähtökohtaa hyödyntävissä tarkasteluissa kitkaa pyritään hallitsemaan, koska se voidaan eristää ja koska sen syntymiseen voidaan vaikuttaa. Kitka nähdään omaa toimintaa rajoittavana ja tuloksellisuutta heikentävänä tekijänä, jonka kielteiset vaikutukset voidaan kumota parantamalla esimerkiksi tilannekuvaa. Subjektiivisissa orientaatioissa kitkaa voidaan Clausewitzin ajatuksia myötäillen lähinnä ymmärtää. Epäsuoruuteen perustuva lähtökohta hyväksyy siten kitkan tuottamat epäselvyydet, epätasällisyydet ja vajaatoiminnot. (Mälkki, K. & Mälkki, J. 2011.) Kitkan subjektiiviset piirteet ovat jääneet sotataidon tarkasteluissa marginaaliin. Clausewitzin ohella niistä ovat kirjoittaneet vain itämaiset klassikot (Mälkki 2010; 2013).

Sotilasorganisaatioille on tyypillistä tukeutua operatiivisen toiminnan suunnittelussa suoruuden lähtökohtiin toiminnan kaikilla tasoilla. Tämä linkitys taktiselta tasolta aina strategiselle tasolle tehdään yhdysvaltalaisen ohjesääntöjen mukaisesti operaation rakenneosia hyödyntäen (*operational design*). Rakenneosien käytännön työkalut avustavat esimerkiksi korkean prioriteetin maalien määrittämisessä ja niiden linkittämisessä sotatoimien kokonaisuuteen (Joint Publications 3–0). Seuraava ote COPD -suunnitteluohjeesta (*Comprehensive*

Operational Planning Directive) antaa hyvän kuvan yksittäisten maalien tärkeydestä strategis-operatiivisessa suunnittelussa ja siis taktisen sekä strategisen tason samankaltaisuudesta.

The opposing commander requires for the successful completion of his mission. The loss of a high-value target would be expected to seriously degrade critical capabilities. (NATO COPD Unclassified. Chapter 7, glossary).

COPD-suunnitteluohjeen sotataidolliset lähtökohdat pohjautuvat systeemiin ajatteluun ja vastustajan näkemiseen strategisella tasolla systeeminä (vrt. Warden 1995), johon vaikutetaan taistelukykyyn ja -tahtoon kohdistetuilla iskuilla. Siten kyse on paradigmasta, joka painottaa suoraa sotataidollista lähtökohtaa. Näyttää ilmeiseltä, että kitkaa käsitellään organisaation rakenteellisena tekijänä eikä esimerkiksi komentajan tilanneymmärrystä rajoittavana tai helpottavana inhimillisenä tekijänä. Systeeminen lähtökohta tarjoaa helpolta näyttävän väylän yhdistää strateginen ja taktinen taso toisiinsa ja laajentaa kitka taktiselta tasolta strategiselle tasolle.

On tiedostettava, että organisaation tarkastelu systeeminä siirtää huomion sen rakenteisiin vaikka systeeminen tarkastelu toki huomioi organisaatioiden perustuvan ihmisiin. COPD:n lähtökohtana on ihminen, joka käyttäytyy (*behave*) ja jonka ryhmäkäyttäytymistä voidaan ohjata. Tarkastelematta jää ihminen, jota käsitellään subjektina. Ihminen, joka toimii (*act*) ja jonka toimintaa ja sen mahdollisia rajoituksia tietyissä olosuhteissa tulisi ymmärtää. Painopiste on ihmisen käsittelyssä objektina, jota voidaan havainnoida ja jonka käyttäytymisestä voidaan empiriaan nojaten tehdä yleistyksiä (Trigg 2001, 47). Suunnitteluohje on linjakas objektiivisessa tarkasteluasetelmassaan mutta samalla se jättää toisen puoliskon ihmisen elämysmaailmasta käsittelemättä. Myös inhimillinen kitka ja sen merkitys jäävät huomioimatta.

Resilienssi-keskustelun strategiset valinnat

Resilienssi on noussut käsitteenä YK:n sanavarastoon. *United Nations International Strategy for Disaster Reduction* (UNISDR) määrittää resilienssin systeemien, yhteisöjen ja yhteiskuntien kyvykkyudeksi kestää (*resist*) tai muuttua (*change*) siten, että ne pystyvät jatkamaan normaalielämäänsä vähintään auttavasti (Living with Risk 2002). Resilienssi on yllä mainitussa asiakirjassa riskinhallintaa ja normaalista poikkeavien tilanteiden tuottamien haittojen minimoimista. Strategisen tason tarkasteluissa resilienssi korostaa organisaatioiden ketteryyttä, selviytymiskykyä ja kapasiteettia elää ja kukoistaa epävarmuuden

ja ennustamattomien häiriöiden keskellä. Resilienssi on näissä tarkasteluissa toivottu ominaisuus korostaen organisaatioita kompleksisina adaptiivisina systeeminä (*complex adaptive systems*) (Juntunen 2014, 6). Psykologisissa tarkasteluissa resilienssi viittaa, etenkin asevoimakontekstissa, kyvykkyyteen toimia tehtävän edellyttämällä tavalla. Resilienssi on nopeaa palautumista sokista, loukkaantumisista, vastoinkäymisistä ja stressistä (Field Manual 6–22). Resilienssin avulla yksilö saadaan nopeasti toimintakykyiseksi jatkamaan alkuperäistä tehtäväänsä. Yksilön tulee siten sietää yllättävää stressiä ja muutosta.

Suomalaisessa kokonaisturvallisuusmallissa resilienssi nähdään yksilöiden ja yhteisöjen kyvyksi ylläpitää toimintakykyä muuttuvissa olosuhteissa. Se on myös valmiutta kohdata häiriöitä ja kriisejä sekä palautua niistä nopeasti. Resilienssi muistuttaa läheisesti *kriisinkestävyyttä*, jossa huomio on kuitenkin rakenteellisessa ja objektiivisesti määritettävässä kestämisessä sekä selviämässä (TSK 39 & 47 2014). Resilienssin ja kriisinkestävyuden käsitteillä on systeminen painotus, koska niiden lähtökohtana ei ole se kulttuuri, missä niitä tarkastellaan vaan malli, jota pyritään soveltamaan ihmiskulttuuriin. Vastaavalla tavalla suorassa sotataidollisessa lähtökohdassa pyritään romahduttamaan vastustajan systeemi (strategisella tasolla) tuottamalla sille systeemisokki, josta se ei selviä tai palaudu (Warden 1995). Sotataidollisten tarkasteluiden kiinnostuksen kohteena ei siten ole systeemisokin kohteeksi joutunut kulttuuri, joka omien kulttuuristen ominaisuuksiensa avulla voi kumota siihen kohdistetut toimet vaan rakenteet, joiden romahduttaminen murtaa myös niiden varaan rakentuneet ihmisyhteisöt.

Resilienssillä on myös kulttuurisuuteen liittyvä tutkimusintressi, jossa resilienssi kuvaa erityistä ja paikallista ilmiötä, eräänlaista kulttuurista ominaisuutta. Sitä ei pidä mieltää vain kriittisenä ja kriiseihin kytkeytyvänä ominaisuutena tai keskushallinnollisena työkaluna vaan perusinhimillisenä projektina (Gaillard 2007; Järvelä 2007), eräänlaisena ihmisen itselleen tuottamana elämäntapana ja reaktiotyylinä. Mainittu lähestymistapa ei edusta resilienssikeskustelun valtavirtaa Suomessa vaikka siihen liittyvä tulkinta on laajasti käytössä länsimaissa (Juntunen 2014). Keskustelu kytkeytyy kuvan 2 strategisen tason kulttuuri-painotteiseen resilienssiin, jossa pohditaan sitä, miten kulttuurit kivistuvat ja miten sitä voidaan estää. Systemisen ja luonnontieteellisen tarkastelun sijaan kulttuurisessa tarkastelussa uppoudutaan kulttuurisiin itsestäänselvyyksiin ja niiden erityispiirteisiin. Luonnontieteellisissä sekä esimerkiksi teolliseen suunnittelun kontekstissa resilienssi on *muotoon palautumista*. Inhimillisessä ja kulttuurisessa kontekstissa kyse ei voi olla palautumisesta alkuperäiseen asetelmaan, koska inhimillisessä elämässä kyse on pikemminkin sosiaalisesta konstruktiosta, jossa kokemus muuttaa, vaihtaa ja myös kumoo aiemmin koettua ja elettyä. Toisaalta juuri inhimillisuus tekee resilienssistä

myös mahdollisuuden, siihen liitettyjen kielteisten piirteiden ohella. Esimerkiksi varusmiespalveluksen alkuvaiheen sopeutumisongelmat ovat vain oire riittävän tutusta mutta samalla oudosta ympäristöstä, mikä kokemus hälvenee ajan kuluessa ja oppimisen tuloksena (ks. Salo 2008). Asevelvollinen *totunnaisuus* asevoiman arkeen ja samalla prosessoi niitä subjektiivisia kitkan tuntemuksia, joita hän ei voi paeta (ellei lopeta varusmiespalvelustaan kesken).

Ihminen ei resilienssin kulttuurisissa tarkasteluissa vain palaudu tilaan, missä hän oli ennen vaan hän prosessoi ja reflektoi kokemuksiaan, etenkin jos kokemus tuotti yllätyksiä, vastoinkäymisiä tai pysyviä muutoksia. Venäläisen oppimisteoreetikko Lev Vygotskyn (1982) mukaan ihminen oppii juuri tietyllä tavalla. Oppimistapa riippuu sosiaalisen vuorovaikutuksen tasosta sekä kulttuurista, missä oppijat toimivat. Vygotskyn mukaan kulttuuriset symbolit, käsitteet ja kielen rakenteet edesauttavat oppimista mutta tekevät siitä paikka-sidonnaista. Näin ihminen sopeutuu ympäristöönsä ja adaptoituu siihen todellisuuteen, missä hän toimii ja vaikuttaa.

Yksilöt sitoutuvat yhteisöihin ja yhteiskuntiin tietoon, tietämykseen ja tietoisuuteen liittyvän keskustelun kautta. Yhteiskunnallinen ja yhteisöllinen tieto on myös yksilöiden käyttäytymistä suuntaavaa ja heidän tiedonkäsitystä muokkaavaa (Berger & Luckmann 1967). Ihmisten käyttäytymisestä ja kommunikaatiosta voidaan tehdä laaja-alaisia päätelmiä, jolloin yhteiskunnallinen ja yleistetty tieto saattaa näyttäytyä yksipuoliselta, monin tavoin rajoittuneelta ja jopa vääristyneeltä. Tämä johtuu yhteiskuntien sosiaalisesta kerrostuneisuudesta. Eri syistä johtuen yhteiskunnat haluavat levittää omaa tietokäsitystään osaksi muiden sosiaalisten ryhmien tietoisuutta. Tutkijalta vaaditaan erityistä herkkyyttä silloin, kun hän pyrkii selvittämään yhteiskunnan sosiaalista kerrostuneisuutta sekä niitä prosesseja, jotka vahventavat tai hajottavat niitä (Collins 2009, 17). Vastaavalla tavalla vaaditaan herkkyyttä silloin, kun tulkitaan sitä miten asevoimien sosiaaliset rakenteet ja samalla myös niiden koheesio on muodostunut ja miten sitä on mahdollista ylläpitää. Juuri tähän pyritään löytämään sotataidollisia ratkaisuja, eli miten vastustajan organisaation sisäinen koheesio ja sen resilienssi voidaan murtaa (Mälkki 2010; 2013).

Hyvän esimerkin resilienssin kulttuurilähtöisestä käsitteenmäärittelystä tarjoaa Iso-Britannia. Siellä on otettu käyttöön *yhteisöresilienssi* -termi. Systemisen kuvauksen sijaan resilienssi nähdään paikallisena vastuuttamisena sekä ominaisuutena esimerkiksi luonnonkatastrofeista selviytymisessä. Luonnonkatastrofeja pidetään väistämättöminä, joiden seurauksia ei voi etukäteen ennustaa. Yhteisöresilienssi kuvaa brittien korostunutta yksilönvastuuta ja paikallisyhteisöjen hallintapyrkimystä perinteisen keskusteluhallintovetoisen toimintakulttuurin sijaan. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että brittiyhteisöt toimivat paikallistasolla ilman keskushallinnon ohjausta ja organisoivat

oma-aloitteisesti ne toimet, joilla yhteisöt pyrkivät palauttamaan oman toimintakykynsä. Kulttuuriset eroavaisuudet ovat merkittävät, jos brittikäytäntöä vertaa esimerkiksi Yhdysvalloissa käytettyyn resilienssi-tulkintaan. Siellä resilienssi liitettiin jo 1970-luvulla kriittisen infrastruktuurin suojaamiseen ja taloudellisen omavaraisuuden lisäämiseen.

Amerikkalainen lähtökohta on juurtunut myös suomalaiseen strategisen tason resilienssikeskusteluun (Juntunen 2014, 6–25). Vuonna 2013 uutisoitiin *Iltasanomissa*, kuinka ”MOT: Ohjukset Helsinkiin alle 5 minuutissa – Suomi polvillaan 15 minuutissa” (Puntila 2013). Insinöörieversti (evp), tekniikan tohtori Olli Sarvaranta kertoi haastattelussa, kuinka venäläisten ohjukset voivat talvella kaataa Suomen sähkönjakeluverkon aiheuttaen kansallisen hätätilan. Suomalainen resilienssi-keskustelu on systeemistä ja kokonaisrakenteiden sekä kriittisen infrastruktuurin toimivuuden varaan rakennettua. Näistä tarkasteleista jää puuttumaan ihminen, joka haluaa selviytyä ja joka tekee kaikkensa selviytyäkseen.

Hyvä esimerkki kulttuurisen tason resilienssi-prosessista on suomalainen asevelvollisuusarmeija ja sen rakentuminen 1900-luvulla kansalliseksi instituutioksi. Asevelvollisuus ei ole pelkästään rakenne, vaan se on historiallisesti rakentunut ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa hioutunut instituutio. Suomalaiseen asevelvollisuusdiskurssiin upotetun resilienssin voisi ajatella olevan pitkäaikainen sosiaalinen prosessi, eräänlainen kollektiivinen ja ylisukupolvinen dialektinen projekti, joka on johtanut alati syvenevään totunnaistumiseen. Yksilöiden kannalta totunnaistuminen on negatiivinen ilmiö, koska se karsii tekemisen ja toiminnan vaihtoehtoja. Samalla se helpottaa yhteisöllistä toimintaa suunnaten yksilön organisaatiokäyttäytymistä tiettyihin reunaehtoihin (Mälkki 2008; Berger & Luckmann 1967, 65–66). Vaihtoehtojen supistuminen merkitsee (ja mahdollistaa) asevoimakokemuksen kannalta entistä selkeämmän eron niihin siviilielämän totunnaisuuksiin, joiden varassa yksilö on primäärisosialisaation myötä varttunut osaksi yhteisöään ja koko yhteiskuntaa.

Asevelvollisuudesta on rakentunut sadassa vuodessa kulttuurisen tason resilientti instituutio, koska kansalaiset itse ovat rakentaneet sen sellaiseksi. Asevelvollisuus on yhteiskunnan kulttuuristen lähtökohtien mukainen. Asevelvollisuus on myös jatkuvasti uudistava, koska jokainen varusmiespalveluksensa aloittava henkilö kokee kasarmiympäristössä yllätyksiä. Henkilö voi epäillä, että aikaisemmin omaksutut tavat ja tottumukset eivät välttämättä enää päde uudessa ympäristössä. Yksilö etsii uudenlaisia vastauksia, jotta hän voi taas uskoa tapojensa vastaavan olosuhteita ja toimintaa (Garrison 1999). Asevelvollisuusdiskurssi syntyy, kun sadat tuhannet ja taas sadat tuhannet kansalaiset ovat prosessoineet asevelvollisuuskokemustaan ja rakentaneet siitä osan omaa identiteettiään. Lopulta siitä on muodostunut kansallinen kokemus, yhteinen

tarina asevelvollisuudesta (Mälkki 2008). Asevelvollisuuskokemus pitää asevoiman kiinni yhteiskunnassa. Mikäli asevelvollisuus lakkautetaan, ammattiarmeija irtautuu yhteiskunnasta ja samalla kansakunta erkaantuu asevoimista (Collins 2009).

Sosiaalista kerrostuneisuutta on tarkasteltava ominaisuutena, joka voi tuottaa organisaatiolle parantunutta suorituskykyä. Mikäli eri henkilöstöryhmät eivät jatkuvasti ole rakentamassa sitä dynaamisissa vuorovaikutuksessa, vaarana on, että organisaation sisäinen koheesio ei kestä ulkoisia paineita vaan hajoaa omiin sisäisiin ristiriitoihin (Mälkki 2008). Esimerkiksi klassinen *blue-collar/white-collar* -asetelma kuvaa kiinnostavasti eri henkilöstöryhmien keskinäisiä suhteita (Collins 2009, 2–3). Organisaatioissa piilee aina vastakkainasettelu organisaation individuaalisten sekä ryhmien välisten tarpeiden välillä (Collins 2009). Tämänkaltainen asetelma on huomioitu esimerkiksi muinaiskiinalaisen Sunzin teksteissä. Hän korosti, että päällystön ja miehistön piti olla yhtä vahvoja, jottei organisaatio ajautuisi kurittomuuteen tai luhistuisi (Sunzi 2005, 114). Nämä vaateet edellyttävät varsin demokraattista johtamiskulttuuria asevoimaorganisaatioissa, jonka pitää välttää tilanteita, joissa yhden auktoriteetin dominanssin myötä organisaation tehokkuus vaarantuu (Janowitz 1959, 5, 12–13, 25).

Kulttuurisessa tarkastelussa organisaatiot ovat juuri sellaisia, joksi ne ovat muodostuneet. Organisaatioiden ja yhteiskuntien rakenteet ovat tulosta inhimillisestä vuorovaikutuksesta, mitä kautta ne ovat legitimoituneet juuri tietynlaisiksi ja -näköisiksi. Sosiaalisuuteen ja yhteiskuntaelämään liittyy myös organisaatioiden pyrkimys rakentaa ja ylläpitää myös epävirallisia organisaatiorakenteita. Epäviralliset organisaatiot rikkovat virallisten organisaatioiden rajoja ja antavat sitä joustavuutta, mitä esimerkiksi erilaisissa ongelmanratkaisutilanteissa tarvitaan. (Mälkki 2008).

Resilienssi tarjoaa kulttuurilähtöisissä tarkasteluissaan mahdollisuuden ymmärtää kokonaisen kulttuurin kukistamisen mekanismeja. Kahden erilaisen henkilöstöryhmän (ammattisotilaat ja sotilaspukuiset kansalaiset) erimielisyyksiä ei Suomessa ratkottu talvisodan tantereilla. Ne oli käsitelty jo rauhan ajan kasarmeilla ennen sodan syttymistä. Yhteiskunnassa tapahtui ehkä puoluepoliittista lähentymistä. Sodan ja sen jälkeisen ajan puheet symbolisesta samuudesta ja kansallisesta yhtenäisyydestä ovat vahvistaneet virheellistä käsitystä, että talvisodan ihme oli ensisijaisesti kansakunnan yhtenäistymisihme. Todellisuudessa ”talvisodan ihme” oli syntynyt kahden vuosikymmenen aikana suomalaisissa varuskunnissa, joissa siviili-identiteettiä kantaneet asevelvolliset kohtasivat vuodesta toiseen kasarmiolosuhteissa sotilasidentiteettiä kantaneen vakinaisen armeijan päällystön. Voisi ajatella, että yksittäisen ihmisen panos näin suuressa muutoksessa on häviävän pieni. Toisaalta voidaan ajatella, että

yksittäinen ihminen on asevoimakontekstissa merkittävä, koska hän kuuluu ryhmän, joka tuottaa muutosta osana kollektiivista voimaa. Suomalainen asevelvollisuus ei jäänyt 1920-luvun raameihin vaan se kehittyi osaksi yhteiskuntaa vuosisadan ajan (Mälkki 2008.)

Sosiaalisesti ja kulttuurisesti rakentunut resilienssi eroaa merkittävästi yhteiskunnallisen resilienssin systeemisestä tarkasteltavasta. Vastaavasti strategisen tason resilienssi-keskustelu muodostuu erilaiseksi, kun tarkastellaan toisistaan poikkeavia sotataidollisia lähtökohtia. Sotataidossa resilienssi on taistelutahtoa ja -kykyä ylläpitävä voima, jonka vastustaja pyrkii murtamaan. Vastustaja pyritään saattamaan tilaan, josta se ei enää palaudu. Sotataidon kulttuurisessa ja epäsuorassa lähtökohdassa resilienssiin vaikutetaan kukistamalla vastustaja sen omista kulttuurisista lähtökohdista käsin esimerkiksi vaikuttamalla vastustajan kriittisiin heikkouksiin kuten yhteiskunnan autoritaarisuuteen. Voimakkaasti kerrostuneeseen yhteiskuntaan voidaan vaikuttaa lisäämällä sosiaalisten kerrosten eripuraa (ks. Mälkki 2010). Suorassa sotataidollisessa lähtökohdassa yhteiskuntaan ei vaikuteta sisältäpäin vaan tuhoamalla yhteiskunnan rakenteita (esimerkiksi lamauttamalla vastustajan sähkönjakeluverkosto tai häiritsemällä logistiikkaa). Tarkoituksena on tuottaa vastustajalle systeemishokki, josta se ei palaudu ja näin romahduttaa yhteiskunta ulkoisen vaikutuksen avulla (Warden 1995).

Molempia sotataidollisia lähtökohtia voidaan tarkastella resilienssin käsitteen avulla mutta ne viittaavat erilaisiin sotataidollisiin oletuksiin voittamisen edellytyksistä ja sen saavuttamisesta. Keskeistä on havaita, kuinka eri lähtökohdat tarkastelevat yksilöä eri tavalla. Siinä missä kulttuurinen lähtökohta olettaa ihmisten omaavan resilienssiin viittaavia piirteitä, systeemisessä lähtökohdassa resilienssiä pidetään pääasiassa rakenteisiin liittyvänä ominaisuutena, joten vastuu on ensi sijassa viranomaisilla.

Operaatiotaito – taiteellisuudesta konsilienssiin

Professori Milan Vegon (2012) mielestä sotataitokirjoittamisen ja tutkimisen pitäisi tiukan tieteellisen (*science*) selittämisen sijaan olla enemmän klassista taidesuuntaa (*art*) edustavaa. Taide-tiede -jaottelu on ongelmallinen. Sen tutkimuksellinen lähtökohta liittyy lähinnä historiankirjoittamisen perinteisiin, jossa taiteellisuus viittaa subjektiivisen ja tarkan tiedon epämääräisyyteen sekä tietoon liittyviin lähdekriittisiin ongelmiin. Taiteellisuuteen vetoaminen on käytäntöorientoituneen asevoimaorganisaation keino ohittaa sotataitoon liittyvän teoreettiset tarkastelut, jotka tekevät subjektiivisesta, asioihin syvällisesti uppoutuvasta ja tulkitsevasta tiedosta varteenotettavan vaihtoehdon.

Taiteellisuus-teeman kanssa joudutaan tekemisiin viimeistään silloin, kun vastataan operaatiotaitoon (*operational art*) liittyviin kysymyksiin. Vegon mukaan sotataidon elementit – strategia, operaatiotaito ja taktiikka – ovat erottamattomia. Mitään sotataidollista elementtiä ei pitäisi selittää vain yhden tekijän avulla (Vego 2009). Toisaalta Vego ei esitä, kuinka eri elementtejä voi tarkastella samanaikaisesti.

Tässä artikkelissa on käsitelty sotataitoa laajassa teoreettisessa kehyksessä (Kuva 1). Tarkoituksena on ollut esittää sotataito poikkitieteellisenä, koko ihmis- ja yhteiskuntaelämän kirjon kattavana, neljään erilaiseen paradigmaan tukeutuvana tieteenalana. Tutkimusmenetelmäongelmiin ajaudutaan viimeistään silloin, kun taktista ja strategista elementtiä yritetään sovittaa yhteen jonkin sodankäyntitilanteen selittämisessä. Erilaiset tulkinnat esimerkiksi kitkan ja resilienssin käsitteistä kertovat juuri näistä ongelmista. Strateginen ja taktinen taso ovat perustavanlaatuisesti erilaiset. Niinpä taktisen tason havaintoja ei voi yleistää suoraan strategisen tason ilmiöiksi. Kuvien 1 ja 2 tarkoitus on osoittaa ne osakokonaisuudet (paradigmat), mihin sotataito ilmiönä perustuu. Kuvat eivät ole sotataidon dynaaminen malli, joka auttaa asevoimien päälleystöä sota-toimien suunnittelussa ja johtamisessa vaan pikemminkin heuristinen työkalu sotataidon ilmiön ymmärtämisessä.

Operaatiotaitoa on vaikea nähdä perinteisessä mielessä tieteellisenä, täsmällisiin tutkimusmetodeihin tukeutuvana alana. Vegon mukaan operaatiotaito on yksi sotataidon elementeistä. Hän ei kuitenkaan määrittele, millaisia käytäntö- tai tutkimusorientoituneita kokonaisuuksia sen piirissä tulisi käsitellä (Vego 2009). Länsimaisissa ohjesäännöissä (amerikkalaisen mallin mukaisesti) operaatiotaito kumpuaa komentajan osaamisesta ja kokemuksesta. Yhtäältä operaatiotaito on operaatioiden johtamiseen liittyvää taistelujen yhdistämisen taitoa, toisaalta satunnaisuuksien hallintaan perustuvaa intuitiivista osaamista. Sodankäynnin menestystekijöitä ei voi kuitenkaan jättää yksilöiden osaamisen varaan tai kantapään kautta opittavaksi salatieteeksi. Sodankäynnin dynamiikan hallinnassa, sotataidon elementtien vuorovaikutuksen paremmassa ymmärtämisessä ja satoimien voittamisen taidon ymmärtämisessä tarvitaan tutkimukseen perustuvaa osaamista kahden sotataidollisen lähtökohdan sekä neljän erilaisen paradigman samanaikaisesta vaikuttavuudesta. Tämän johdosta sotataidon ja erityisesti operaatiotaidon tarkasteluissa tarvitaan eri tieteenaloja yhdistävää konsilienssi-ymmärrystä ja siihen liittyvien lähtökohtaotusten hyväksyntää.

On ilmeistä, että subjektisuus-lähtökohdan hyväksyntä mutkistaa sotataidollista päättelyä. Se tekee siitä konsilienssi-tavoitteille haasteellisen etenkin kun eri yhteisöt, organisaatiot ja yhteiskunnat muuttuvat jatkuvasti sosiaalisen vuorovaikutuksen vaikutuksesta. Samanlainen oletus liittyy kaikkeen, missä

toimijoina ovat ihmiset. Sodankäynti on vahvasti sosiaalisuudesta kumpuava ilmiö, jonka inhimillisiä lähtökohtia ei pidä kategorisesti ohittaa. Muutoin on vaarana, että sodankäynnin todellinen luonne tulee vain osittain tarkastelluksi. Ehkäpä kielenkäytön liittyvät ongelmat sekä sosiaalisen todellisuuden aika- ja paikkasidonaisuudet tekevät yhteiskunnallisen elämysmaailman aistimisesta sen verran haasteellista, että se estää meitä näkemästä sotataidon epäsuoraan lähtökohtaan liittyviä lainalaisuuksia. Inhimillisen kitkan käsite selittää osaltaan tätä ymmärtämättömyyttä, miksi emme välttämättä näe sitä, mitä meidän olisi hyvä nähdä ja jakaa kollektiivisesti. Muutosten virta vie meitä jatkuvasti johonkin suuntaan. Meidän pitäisi pystyä kysymään, miksi muutoksen suunta on juuri sellainen kuin on ja ymmärrämmekö, miten todellisuus on muuttumassa? Näihin kysymyksiin vastaaminen ei ole tärkeää pelkästään sotataidon tutkimuksen kannalta vaan myös koko operaatiotaidon luonteen ymmärtämiseksi.

Konsilienssin on nähty murtavan niitä subjekti–objekti -vastakkaisuuksia, joita on asetettu tieteen tekemisen eri konventioilla. Harald Wilsonin tulkinta konsilienssista on varsin luonnontiedepohjainen. Hänelle konsilienssi on eri tieteenalat toisiinsa systemaattisesti linkittävää tutkimuksellisuutta (Wilson 1999). Ehkäpä tämäläysoista konsilienssia tarvitaan, jotta eri tieteenalat ottavat paremmin huomioon toisten tieteenalojen lähtökohtia. Esimerkiksi yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa ihmisbiologiaan ja psykologiaan tukeutuvat selitykset jäävät vähemmälle huomiolle (Wilson 1999, 207), vaikka ne saattaisivat selittää paremmin ihmisen yhteiskunnallista käyttäytymistä ja toimintaa kuin puhtaasti sosiologiset tutkimusotteet.

Harold Wilsonin konsilienssi ei ole innovatiivisten tutkimusmenetelmien löytämisen lähde eri tieteenalojen välillä. Wilson ei tarkastele konsilienssia ilmiölähtöisesti, tapauskohtaisesti ja tulkiten, vaan jäykän objektiivisesta luonnontiedelähtökohdasta (Carey 2013). Erityisesti operaatiotaidon tutkimuksessa tarvitaan ilmiölähtöisyyden hyväksyntää ja muuttuviin turvallisuustilanteisiin sopeutuvaa tutkimusorientaatiota, jossa tieteenalojen painotukset muuttuvat vastaamaan toimintaympäristön sekä suorituskykyjen dynaamista luonnetta. Sotataidossa konsilienssi on hybridimäisyyttä tukeva ja siihen kannustava piirre. Sotataidollinen hybridi yhdistää suoruuden ja epäsuoruuden vaikka ne perustuvat erilaisiin tietokäsityksiin ja tutkimuksellisiin lähtökohtiin. Sotataidossa tärkeää on vain lopputulos.

Yleensä taisteluun liiityttäessä käytetään suoriam toimiam. Epäsuoriam toimiam käyttämällä voitetaan. (Sunzi 2005, 82).

Kuvien 1 sekä 2 paradigma-lähtökohdista tulee ammentaa ne tutkimukselliset lähtökohdat, jotka kulloinkin ovat relevantteja. Mitään lähtökohtaa (eli paradigmaa) ei saa unohtaa tai toisaalta ylikorostaa. Joissakin tilanteissa COPD-tyyppinen strategis-taktista sulautumista tukeva objektiivinen lähtökohta on paikallaan, kun taas toisissa tilanteissa tutkijalla tulee olla valmius heittäytyä taistelujen melskeeseen ja kukistaa vastustaja taisteluliikkeiden (*manoeuvre*) avulla. Vastustajan kukistaminen strategisen tason epäsuoruu- den avulla antaa taas erilaisen tutkimustuloksen edellisiin verrattuna. Sota- taidon avaaminen konsilienssin avulla avaa uusia mahdollisuuksia. Se auttaa meitä näkemään, mitä empiirisesti ei voi havainnoida mutta joka alati on läsnä kaikkialla, missä sotia käydään, missä suunnitelmia tehdään tai missä sodan menestystä arvioidaan.

Operaatiotaito-konsilienssi yhdistää neljä sotataidollista lähtökohtaa. Samalla se velvoittaa ottamaan tarkasteltavaksi jokaiseen lähtökohtaan liittyviä edellytyksiä, jotta mitään lähtökohtaa ei jätettäisi huomiotta. Operaatiotaito on siten sulautuma neljästä erilaisesta sotataidollisesta lähtökohdasta muodostaen viidennen lähtökohdan. Se ei ole erillinen ja itsenäinen lähtökohta, vaan eri näkökulmat koostava ja yhteen linkittävä lähtökohta. Ehkä tämän käsitteellistyk- sen myötä meille tarjoutuu parempi ymmärrys operaatiotaidosta tieteellisiä tar- kasteluja (*science*) mahdollistavana kuin lähes hallitsemattomana taiteellisenä (*art*) tieteenalana. Konsilienssin avulla operaatiotaidosta voidaan kehittää oma tieteenalansa. Se vaatii esimerkiksi insinööritieteiden, kulttuuriantropologian, käyttäytymistieteiden ja sosiaalipsykologian yhdistämistä. Tällainen poikki- tieteellisyys hallinta tarjoaa toisaalta mahdollisuuden päästä voittamisen taidossa aivan uudelle tasolle ja ymmärtämään sodankäynnin ilmiötä riittävän laaja-alaisesti.

Lähteet

- Alasuutari, Pertti (2007). *Yhteiskuntateoria ja inhimillinen todellisuus*. Helsinki: Gaudeamus.
- Alberts, David & Czerwinski, Thomas (1997). Preface. Teoksessa D. Alberts & T. Czerwinski (toim.), *Complexity, Global Politics, and National Security*. The Centre for Advanced Concepts and Technology. Washington: National Defence University.
- Aron, Raymond (1983). *Clausewitz, Philosopher of War*. New York: Simon & Schuster.
- Berger, Peter & & Thomas Luckmann (1967). *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen: tie- donsosiologinen tutkielma*. New York: Anchor Books.
- British Armed Forces, JDP 01. Campaigning* (2008). Joint Doctrine Publication 01 (2nd Edition). The Development, Concepts and Doctrine Centre. Shrivenham: Ministry of Defence.

- Bruhn, John & Howard Rebach (2007). *Sociological Practice: Intervention and Social Change*. Springer.
- Burrell, Gibson & Gareth Morgan (1979). *Sociological paradigms and organisational analysis. Elements of the sociology of corporate life*. USA: Ashgate Publishing Company.
- Carey, Toni (2013). Consilience. *Philosophy Now*. <https://philosophynow.org/issues/95/Consilience>, 1.10.2016.
- Clausewitz, Carl von. (1989). *On War*. Editoinut ja kääntänyt Michael Howard ja Peter Paret. USA: Princeton University Press.
- Collins, Randall (2009). *Conflict Sociology. A Sociological Classic Updated*. Abridged and Updated by Stephen K. Sanderson. United States: Paradigm Publishers.
- Combat Stress Behaviors. Field Manual NO. 22-51* (1994). Washington, DC: Headquarters, Department of the Army.
- Dohmen, Thomas, Armin Falk, David Huffman & Uwe Sunde (2006). *Homo Reciprocans: Survey Evidence on Prevalence, Behavior and Success*. Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit. IZA DP No. 2205.
- Engeström, Yrjö (1999). Activity theory and individual and social transformation. Teoksessa Y. Engeström, R. Miettinen & R-L. Punamäki (toim.), *Perspectives on activity theory*. Cambridge University Press, Cambridge, 19–28.
- Fehr, Ernst & Urs Fischbacher (2003). The Nature of Human Altruism. *Nature*, 425, 785–791.
- Field Manual 6-22* (2006). Army Leadership: Competent, Confident, and Agile. Washington, DC: Government Printing Office, October 2006, A-1.
- Field Manual 5-0* (2010). The Operations Process. Washington DC: Headquarters Department of the Army.
- Gaillard, Jean-Christophe (2007). Resilience of traditional societies in facing natural hazards. *Disaster Prevention and Management*, 16(4), 522–544.
- Garrison, Jim (1999). John Dewey's Theory of Practical Reasoning. *Educational Philosophy and Theory*. 31(3), 291–312.
- Goffman, Erving (1959). *The Presentation of self in Everyday Life*. New York.
- Grossman, Dave (1995). *On Killing. The Psychological Cost of Learning to Kill in War and Society*. USA: Little, Brown and Company.
- Grossman, Dave (2007). *On Combat. The Psychology and Physiology of Deadly Conflict in War and in Peace*. Warrior Science Publications.
- Gutting, Gary (2012). How Reliable Are the Social Sciences. *New York Times*, 17.5.2012. <http://opinionator.blogs.nytimes.com/>, 19.10.2016.
- Haavio-Mannila, Elina Majamaa, Antti Tanskanen, Hans Hämäläinen, Antti Karisto, Anna Rotkirch & JP Roos (2009). *Sukupolvien ketju. Suuret ikäluokat ja sukupolvien välinen vuorovaikutus Suomessa*. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 107. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Hatch, Mary & Ann Cunliffe (2013). *Organization Theory. Modern, Symbolic and Postmodern Perspectives*. Third edition. Oxford: Oxford University Press.
- Janowitz, Morris (1959): *Sociology and the Military Establishment*. New York: Russell Sage Foundation.
- Joint Publication 3-0* (2011). Joint Operations. Armed Forces of United States.
- Juntunen, Tapio (2014). *Kohti varautumisen ja selviytymisen kulttuuria? Kriittisiä näkökulmia resilienssiin*. Tampere: Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö.
- Järvelä, Marja (2007). Social resilience, urban poverty and sustainable livelihood in megacities of the South. Teoksessa J. Gould & L. Siitonen (toim.), *Anomalies of Aid*. Helsinki: Interkont. book, 244–269.

- Kalela, Jorma (2000). *Historiantutkimus ja historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kauppinen, Ilkka (2004). *Moraalitalous*. Tampere: Vastapaino.
- Koikkalainen, Riitta (1995). Kuvailevien päiden sosiologiaa. *Filosofinen aikakauslehti* 2/1995. <http://www.netn.fi/artikkeli/kuvailevien-paiden-sosiologiaa>, 19.10.2016.
- Kokonaisturvallisuuden sanasto (2014). TSK 47. http://www.tsk.fi/tsk/fi/kokonaisturvallisuuden_sanasto_tsk_47-868.html, 19.10.2016.
- Liddell Hart, Basil Henry (1967). *Strategy: The Indirect approach*. London: Faber & Faber.
- Living with Risk: A Global Review of Disaster Reduction Initiatives* (2002). ADRC, ISDR, UN, WMO.
- Musashi, Miyamoto (1995). *Maa, vesi, tuli, tuuli ja tyhjyys*. Helsinki: Otava.
- Mälkki, Juha (2008). *Herrat, jätkät ja sotataito. Kansalaissotilas- ja ammattisotilasarmeijan rakentuminen 1920- ja 1930-luvulla "talvisodan ihmeeksi"*. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden seura.
- Mälkki, Juha (2010). *Sotataitoa ihmisten johtajille. Sotataito ja sen klassikot uudelleenarvioituna*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Suomen Mies.
- Mälkki, Juha (2012). Cohesion, Real War, and the Effectiveness of the Organisation. Teoksessa M. Salo & R. Sinkko (toim.), *The Science of Unit Cohesion – its Characteristics and Impacts*. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 81–95.
- Mälkki, Juha (2013): *Operational Art & Design. Western Traditions and the New Challenges*. Riihimäki: Finnish Defence Forces C4 Agency.
- Mälkki, Kaisu & Juha Mälkki (2011). The dynamics of Clausewitzian friction. *Kungliga Krigsvetenskapsakademiens handlingar och tidskrift*, 2/2011. Swedish National Defence College.
- NATO COPD Unclassified* (2010). Allied Command Operations Comprehensive Planning Directive. COPD Interim v 1.0 (Supreme Headquarters Allied Power Europe, December 2010).
- Pedersen, Jørgen (2011). *Habermas' method. Rational reconstruction*. Dissertation for the degree philosophiae doctor (PhD) at the University of Bergen. <http://hdl.handle.net/1956/5041>, 19.10.2016.
- Puintila, Lauri (2013). MOT: Ohjukset Helsinkiin alle 5 minuutissa – Suomi polvillaan 15 minuutissa. *Iltasanomat* 11.3.2013. <http://www.iltasanomat.fi/kotimaa/art-2000000593177.html>, 19.10.2016.
- Rácz, András (2015). *Russia's Hybrid War in Ukraine. Breaking the Enemy's Ability to Resist*. Ulkopoliittinen instituutti. FIIA REPORT 43.
- Rekkedal, Nils (2013). *Nykyaikainen sotataito. Sotilaallinen voima muutoksessa*. Toimittanut Juha Mälkki. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu. Verkkoversio.
- Roxborough, Ian (1994). Clausewitz and the Sociology of War. *The British Journal of Sociology*, 45(4), 619–636.
- Salo, Mikael (2008). *Determinants of Military Adjustment and Attrition During Finnish Conscript Service*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Schütz, Alfred (2007). *Sosiaalisen maailman merkityksessä rakentuminen. Johdatus ymmärtävään sosiologiaan*. Tampere: Vastapaino.
- Shalit, Ben (1988). *The Psychology of Conflict and Combat*. New York: Praeger.
- Shaw, Martin (2002). *Dialectics of War. An Essay in the Social Theory of Total War and Peace*. <www.theglobalsite.ac.uk/press>.
- Sunzi (2005). *Sodankäynnin taito*. Suomentanut ja toimittanut Matti Nojonen. Helsinki: Gaudeamus.

- The Implementation of Network-Centric Warfare*. US Department of Defence, Washington DC: Office of Force Transformation, 05.01.2005.
http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/transformation/oft_implementation_ncw.pdf, 19.10.2016.
- Trigg, Roger (2001). *Understanding Social Science. A Philosophical Introduction to the Social Sciences*. Second edition. Malden, MA: Blackwell.
- Varto, Juha (2005). *Laadullisen tutkimuksen metodologia*. http://arted.uiah.fi/synnyt/kirjat/varto_laadullisen_tutkimuksen_metodologia.pdf, 19.10.2016.
- Vego, Milan (2009). *Joint Operational Warfare: Theory and Practice*. Government Printing Office.
- Vego, Milan (2012). Science vs. Art of War. *Joint Forces Quarterly (JFQ)*, 66(3), 62–69.
- Vygotsky, Lev Semjonovič (1982). *Ajattelu ja kieli*. Suomentaneet Klaus Helkama ja Anja Koski-Jännes. Espoo: Weilin + Göös.
- Warden, John (1995). Enemy as a System. *Airpower Journal – Spring 1995*.
http://www.au.af.mil/au/afri/aspj/airchronicles/apj/apj95/spr95_files/warden.htm, 7.9.2016.
- Wass de Czege, Huba (2011). Thinking and Acting Like an Early Explorer: Operational Art is Not a Level of War. <http://www.smallwarsjournal.com/blog/journal/docs-temp/710-deczege.pdf>, 19.10.2016.
- Wilber, Ken (1997). An integral theory of consciousness, *Journal of Consciousness Studies*, 4(1), 71–92.
- Wilson, Edward (1999). *Consilience. The Unity of Knowledge*. New York: Vintage Books.